

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ-ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ματθαίου Δ. (επιμ.): “Το πανεπιστήμιο στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας – Συγκριτική μελέτη της ιδεολογικής και θεσμικής μεταλλαγής του”, *Αθήνα, Εργαστήριο Συγκριτικής Εκπαίδευσης, Διεθνούς Εκπαιδευτικής Πολιτικής και Επικοινωνίας, 2001*

Γ. ΡΟΥΣΣΑΚΗΣ & Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ*

Το Πανεπιστήμιο βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο των εκπαιδευτικών εξελίξεων στην Ευρώπη και στον κόσμο. Μια σειρά θεσμικών και πολιτικών εξελίξεων (π.χ. Διακήρυξη της Μπολόνια) δείχνουν να επιχειρούν να επαναπροσδιορίσουν τους όρους οργάνωσης και λειτουργίας του. Σε αυτό το πλαίσιο ένα βιβλίο όπως αυτό του Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημήτρη Ματθαίου, που επιχειρεί να συστηματοποιήσει τα “θεμελιώδη ερωτήματα” τα οποία διατυπώνονται σε σχέση με το ρόλο και τη θέση του πανεπιστημίου στο νέο διεθνές περιβάλλον και να διερευνήσει συγκριτικά τα ιδεολογικά και θεσμικά χαρακτηριστικά του, αποκτά ένα ειδικό ενδιαφέρον.

Ο συγγραφέας - επιμελητής έχει χωρίσει το βιβλίο σε τέσσερα μέρη.

Στο πρώτο μέρος, που αποτελείται από τα κεφάλαια με τίτλους «Γένεση και ανάπτυξη του πανεπιστημίου της νεωτερικότητας - Ιδεολογία και θεσμικά χαρακτηριστικά» και «Το

*Γιάννης Ρουσσάκης, Υπ. Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών, Νίκος Παπαδάκης
Λέκτορας του Πανεπιστημίου Κρήτης

πανεπιστήμιο απέναντι στις προκλήσεις της ύστερης νεωτερικότητας», ο Δ. Ματθαίου αναπτύσσει το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης και παρουσιάζει διεξοδικά τους παράγοντες που επέδρασαν διαχρονικά στη διαμόρφωση του σύγχρονου πανεπιστημίου. Βασική παραδοχή του, που φαίνεται να απορρέει από τη Σαντλεριανή παράδοση της συγκριτικής εκπαίδευσης, είναι ότι οι παράγοντες που εδράζονται στο περιβάλλον του πανεπιστημίου (πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό) προσδιορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την εξέλιξη των πραγμάτων στο ίδιο το πανεπιστήμιο. Στο πρώτο κεφάλαιο, ο συγγραφέας εντοπίζει και αναλύει τις συνθήκες που οδήγησαν στην υπέρβαση του πανεπιστημίου του Μεσαίωνα, όταν αυτό «προσκολλημένο στη σιγουριά της 'δοκιμασμένης' και καταξιωμένης γνώσης της κλασικής γραμματολογίας και του προστατευτικού πλέγματος των σχέσεων που διατηρούσε με την εξουσία», βρέθηκε να παρουσιάζει «σημαντική 'υστέρηση φάσης' από τα τεκταινόμενα στο περιβάλλον του». Αρχικά η Αναγέννηση και ο Διαφωτισμός και τελικά η Γαλλική και η Βιομηχανική Επανάσταση διαμορφώνουν σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, μέχρι τον 19^ο αιώνα τον γενέθλιο χώρο του πανεπιστημίου της νεωτερικότητας, το οποίο σχηματοποιείται σε τέσσερις ιδεατούς τύπους: το Γερμανικό, το Γαλλικό, το Αγγλικό και το Αμερικανικό πανεπιστήμιο, ο καθένας από τους οποίους έχει τα δικά του διακριτά χαρακτηριστικά, βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους και όλοι μαζί λειτουργούν ως πρότυπα για τη διαμόρφωση των «εθνικών πανεπιστημίων» σε άλλες χώρες. Τονίζονται ιδιαίτερα, οι παραδόσεις της αυτονομίας, της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της κυριαρχίας της έρευνας στο Γερμανικό πανεπιστήμιο, του συγκεντρωτισμού και του εθνοκρατικού προσανατολισμού στο Γαλλικό πανεπιστήμιο η κυρίαρχη παρουσία του Oxbridge μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και η μη-ανάμειξη του κράτους στο πραγματιστικό Αγγλικό πανεπιστήμιο η διαμόρφωση του Αμερικανικού πανεπιστημίου μέσα από τη σύνθεση ποικίλων παραδόσεων, με κύρια χαρακτηριστικά την απόσταση από την κεντρική εξουσία στην

παράδοση του κοινοτισμού και την ύπαρξη στενών σχέσεων με την αγορά.

Η παραδοχή για στενή σύνδεση του πανεπιστημίου με το περιβάλλον του εξηγεί σε μεγάλο βαθμό γιατί οι μεταβολές «στην τεχνολογία, στην οικονομία, στην παραγωγή, στις κοινωνικές δομές, στις διεθνείς σχέσεις, στις πολιτικές ρυθμίσεις και ισορροπίες, στις ίδιες τις ‘μεγάλες αφηγήσεις’ που μας κληροδότησαν ο Διαφωτισμός και οι μεγάλες επαναστάσεις», μεταβολές που χαρακτηρίζουν την εποχή που αποκαλείται από το συγγραφέα «ύστερη νεωτερικότητα», στα εννοιολογικά πλαίσια που της προσδίδουν στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία οι A. Giddens, S. Hall, D. Held, A. McGrew και άλλοι, αποτελούν προκλήσεις στις οποίες το πανεπιστήμιο πρέπει να απαντήσει. Έτσι στο 2^ο κεφάλαιο, ο Δ. Ματθαίου, πρώτον, επιχειρεί να καταγράψει συστηματικά τις μεταβολές που χαρακτηρίζουν / οριοθετούν την εποχή της ύστερης νεωτερικότητας και, δεύτερον, διατυπώνει μια σειρά υποθέσεων για την ερμηνεία αυτού του φαινομένου και των επιδράσεών του στο πανεπιστήμιο. Για το λόγο αυτό, ο συγγραφέας:

- Αναλύει το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και διερευνά τις επιπτώσεις του στον εθνικό / ενοποιητικό ρόλο του πανεπιστημίου ο οποίος φαίνεται να υποχωρεί, την εμπλοκή του πανεπιστημίου στη λογική του ανταγωνισμού και της παγκόσμιας «αγοράς», την υιοθέτηση από μέρους του αρχών και αξιών της «επιχειρηματικής» κουλτούρας και άλλα σχετικά ζητήματα.

- Εξετάζει τη σημασία που αποκτά για το πανεπιστήμιο η έκρηξη των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και τη δικτύωση των ιδρυμάτων.

- Διερευνά τον συντελούμενο μεταφορντικό μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, τις διαφοροποιήσεις που επιφέρει στις παραγωγικές δομές, στο προφίλ των εργαζομένων και τις συνήθειες των καταναλωτών, οι οποίες, όπως αναφέρει, αποτελούν το «σημαντικότερο ίσως κρίκο που συνδέει τον μεταφορντισμό με τη μετανεωτερικότητα».

• Φωτίζει τις νέες θέσεις για την επιστημονική γνώση και το ερευνητικό έργο που διαμορφώνονται υπό το πρίσμα του αξιακού σχετικισμού, και υπό την πίεση της χρηστικότητας που επιβάλλει η στενότερη σύνδεση της έρευνας με την παραγωγή.

• Υπογραμμίζει τα αποτελέσματα που είχαν οι πολιτικές εκδημοκρατισμού και μαζικοποίησης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης κατά τη μεταπολεμική περίοδο στον κοινωνικο-πολιτικό ρόλο του πανεπιστημίου αλλά και σε άλλα ζητήματα χρηματοδότησης, διοίκησης, αξιολόγησης κλπ.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει οκτώ «μελέτες περίπτωσης» που αφορούν σε ισάριθμες χώρες. Ο στόχος εδώ είναι να ελεγχθούν οι υποθέσεις που διατυπώθηκαν στο πρώτο μέρος, να διερευνηθούν υπό συνθήκες διαφορετικές και συγκυρίες που διαμόρφωσε η ιδιαίτερη ιστορική διαδρομή κάθε χώρας. Κάθε κεφάλαιο- μελέτη αποτελείται σε γενικές γραμμές από τέσσερα τμήματα: Στο πρώτο τμήμα («Η κληρονομιά της παράδοσης») παρουσιάζεται η καταγωγή του σύγχρονου πανεπιστημίου, οι ιδεολογικές, πνευματικές και κοινωνικο-πολιτικές παραδόσεις που επηρέασαν την εξέλιξή του σε κάθε χώρα, καθώς και οι βασικές θεσμικές ρυθμίσεις, όπως διαμορφώθηκαν στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και όπως μετεξελίχθηκαν κατά την ιστορική διαδρομή της χώρας, μέχρι το τέλος περίπου της δεκαετίας του 1970. Στο δεύτερο τμήμα κάθε κεφαλαίου παρουσιάζεται το σημερινό πλαίσιο λειτουργίας του πανεπιστημίου. Οι συγγραφείς επιχειρούν να εντοπίσουν και να καταγράψουν τις σημαντικότερες αλλαγές στο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον του πανεπιστημίου κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, κατά τη φάση δηλαδή της ύστερης νεωτερικότητας. Στο τρίτο τμήμα εξετάζονται οι επιδράσεις των αλλαγών αυτών στο εννοιολογικό πλαίσιο και στη θεσμική νομιμοποίηση του πανεπιστημίου, στις “πλευρικές” του σχέσεις κυρίως με το κράτος, την αγορά και τα άλλα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και στις “εσωτερικές” θεσμικές ρυθμίσεις. Στο τελευταίο μέρος κάθε κεφαλαίου οι μελετητές προχωρούν στην εξαγωγή συμπερασμάτων, που συνοψίζουν τις απόψεις τους για τα κεντρικά

θέματα των βασικών υποθέσεων και ερμηνεύουν τις, διαγραφόμενες σε κάθε περίπτωση, τάσεις και προοπτικές.

Στο 1^ο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους, ο Robert Cowen, Καθηγητής Συγκριτικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (Institute of Education), παρουσιάζει «Το Αγγλικό Πανεπιστήμιο στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας». Καταγράφοντας την ιστορική πορεία του Αγγλικού πανεπιστημίου από την ίδρυση της Οξφόρδης και του Κέιμπριτζ κατά τον 13^ο αιώνα, ο Cowen δίνει έμφαση στο γεγονός ότι μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε διαμορφωθεί «μια σχετικά χαλαρή σχέση μεταξύ του πανεπιστημίου και του πλουτοπαραγωγικού μέρους της οικονομίας και μια στενότερη σχέση μεταξύ του πανεπιστημίου και της δημιουργίας μιας πολιτικής ελίτ», με αποτέλεσμα τα «παλαιϊκά» πανεπιστήμια να έχουν «σχεδόν μηδενική επιρροή» στη βιομηχανική επανάσταση. Αυτή η διάσταση «κουλτούρας και οικονομίας» αποτέλεσε το έναυσμα για την ίδρυση και ανάπτυξη πανεπιστημίων που είχαν ευρύτερο φάσμα προπτυχιακών σπουδών, ήταν περισσότερο προσανατολισμένα στις ανάγκες της βιομηχανίας και ευνοούσαν την επιστημονική έρευνα. Το δεύτερο ζήτημα που επισημαίνει ο Cowen αφορά στην ανεξαρτησία των πανεπιστημίων από την κυβέρνηση, όπως αυτή αποτυπώνεται στο σύστημα επιχορηγήσεων των πανεπιστημίων.

Στη συνέχεια αναφέρεται στην Έκθεση Robbins (1963), η οποία, από τη μια νομιμοποίησε την επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης με κριτήριο «την κοινωνική ζήτηση μάλλον παρά τις οικονομικές ανάγκες» κι από την άλλη δημιούργησε μια σειρά από «εντάσεις» σε σχέση με τις προτάσεις της, οι οποίες δεν υλοποιήθηκαν. Προϊόντα αυτής της πολιτικής επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης ήταν τα Polytechnics και το Αγγλικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, «το εθνικό σύμβολο μεταρρύθμισης και καινοτομίας στην ανώτατη εκπαίδευση». Σε κάθε περίπτωση όμως, η επέκταση συνοδεύτηκε, σύμφωνα με τις μαρτυρίες που παραθέτει ο συγγραφέας, από τη ρητορική της διάκρισης μεταξύ των παραδοσιακών πανεπιστημίων και των άλλων ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, η οποία εντοπίζεται στη χρήση του όρου «δυαδικό σύστημα» από τον τότε αρμόδιο Υπουργό.

Αναλύοντας τους λόγους που οδήγησαν στην επανάκαμψη των Συντηρητικών στην εξουσία με πρωθυπουργό τη Μ. Thacher στο τέλος της δεκαετίας του 1970, ο Cowen δίνει έμφαση στο ρόλο των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών της μετα – αποικιακής Αγγλίας. Οι συνθήκες αυτές συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας «ριζοσπαστικής ιδεολογίας» η οποία επέδρασε σημαντικά στον επαναπροσδιορισμό του Αγγλικού πανεπιστημίου, και η οποία διαρθρώθηκε γύρω από τέσσερις βασικές αρχές που αφορούσαν (α) στην επανεκτίμηση των δυνατοτήτων της Βρετανικής οικονομίας, (β) στην αποδιάθρωση των συνδικαλιστικών «ολιγαρχιών», (γ) στη δημιουργία «όχι μόνο μιας σχεδόν αταξικής Βρετανίας (μια παλιά φιλοδοξία), αλλά μιας Βρετανίας με ευέλικτους θεσμούς στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που τολμά να αναλαμβάνει κινδύνους» και, (δ) στην υιοθέτηση της ιδεολογίας και των θεσμών της «αγοράς».

Οι αρχές αυτές αποτέλεσαν τη βάση της μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης, στη διάρκεια της οποίας άλλαξε ο παραδοσιακός τρόπος χρηματοδότησης των ιδρυμάτων και τα Polytechnics αναβαθμίστηκαν σε πανεπιστήμια. Εξαιτίας της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης, ο χώρος της ανώτατης εκπαίδευσης έλαβε τα χαρακτηριστικά ανταγωνιστικής αγοράς, ενώ τα ίδια τα πανεπιστήμια αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν μια «επιχειρησιακή κουλτούρα» στη στρατηγική τους και μια «διαχειριστική κουλτούρα» στην εσωτερική οργανωσιακή δομή τους.

Συνολικά, ο Cowen επισημαίνει τέσσερις στρατηγικές που ακολουθήθηκαν από όλες τις κυβερνήσεις της τελευταίας εικοσαετίας απέναντι στα πανεπιστήμια: (i) Παγίωση της οικονομικής τους αστάθειας, (ii) Μέτρηση των πανεπιστημιακών επιδόσεων, (iii) Νομιμοποίηση του ανταγωνισμού με τη δημοσιοποίηση της αξιολογικής κατάταξης των ιδρυμάτων, (iv) Αξιολόγηση του ακαδημαϊκού προσωπικού και των δομών επιμόρφωσής του, και (v) Μέτρηση της διδακτικής επίδοσης.

Κλείνοντας τη μελέτη του ο R. Cowen επισημαίνει πως, κατά την προσωπική του γνώμη, «μια μετακίνηση της επιστημονικής κουλτούρας πολλών αγγλικών πανεπιστημίων

προς το χρήσιμο και το άμεσο, μια πτώση της ποιότητας των δημοσιεύσεων στα λιγότερο σημαντικά περιοδικά και μια αύξηση της ευκολίας με την οποία η προαγωγή είναι δυνατή, όταν ακολουθούνται πιστά ορισμένοι κανόνες παραγωγικότητας, έχει ήδη συντελεστεί στην Αγγλία».

Το 2^ο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους, το οποίο είναι γραμμένο από τον Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου της Γλασκόβης Nigel Grand, αναφέρεται στα «Πανεπιστήμια της Σκωτίας στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας». Παρ' ότι η Σκωτία αποτελεί έδαφος της Μ. Βρετανίας όπως και η Αγγλία, η μελέτη αποδεικνύει πως οι διαφορετικές παραδόσεις, το διαφορετικό σύστημα αξιών σε συνδυασμό με τη θεσμική αυτονομία μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη διαφορετικών προσεγγίσεων στην ανώτατη εκπαίδευση ακόμα και μέσα στο ίδιο εθνικό κράτος.

Ο συγγραφέας αναφέρει εξ αρχής ότι τα πανεπιστήμια της Σκωτίας «ακολουθούσαν ανέκαθεν ένα διαφορετικό πρότυπο από τα αγγλικά», παρά τις προσπάθειες να ευθυγραμμιστούν. Αποδίδει αυτή τη διαφοροποίηση κατ' αρχήν στο σύστημα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Σκωτίας, που πρεσβεύει μια διαφορετική φιλοσοφία από αυτό της Αγγλίας («το σκωτσέζικο σύστημα είναι καλύτερο σε ό,τι αφορά το γνωστικό του εύρος, ενώ το αγγλικό σύστημα τα καταφέρνει καλύτερα σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση σε βάθος»). Συγκρίνοντάς τα με τα πανεπιστήμια της Αγγλίας διαπιστώνει ότι τα Σκωτσέζικα πανεπιστήμια δεν ένιωσαν την «καταπίεση» που επέβαλε η επικυριαρχία του Oxbridge στα Αγγλικά πανεπιστήμια και όλα τα ιδρύματα είχαν «κατά το μάλλον ή ήττον» το ίδιο κύρος.

Ταυτόχρονα, επισημαίνει πως «τα σκωτσέζικα πανεπιστήμια ήταν πολύ πιο ανοιχτά σε όλες τις κοινωνικές τάξεις απ' ό,τι τα αγγλικά» και παραθέτει την παράδοση του «φτωχού ταλαντούχου νέου», ο οποίος μπορούσε να κερδίσει την πρόσβαση στο πανεπιστήμιο ανεξάρτητα από την οικονομική του κατάσταση, χάρη στο ταλέντο και τη σκληρή δουλειά του.

Στη συνέχεια ο N. Grand γράφει, χρησιμοποιώντας προσωπικό / βιωματικό στυλ γραφής για τις νεώτερες

μεταρρυθμίσεις, τις πολιτικές της ανώτατης εκπαίδευσης και την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στα σκωτσέζικα πανεπιστήμια. Θεωρεί σημαντικές τις νέες θεσμικές συνθήκες που δημιούργησε η λειτουργία από το 1997 του Σκωτσέζικου Κοινοβουλίου, το οποίο, όπως σημειώνει, θα ανελάμβανε από το έτος 2000 «εξ ολοκλήρου το εκπαιδευτικό σύστημα» και αναφέρεται ιδιαίτερα στην αξιολόγηση του ερευνητικού και διδακτικού έργου που υιοθετήθηκε τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο του «έθνους της αγοράς στην εκπαίδευση». Επίσης συζητά εκτενώς το ρόλο των πανεπιστημίων στη διατήρηση της σκωτσέζικης γλώσσας και κουλτούρας και συμπεραίνει ότι από τα ίδια τα πανεπιστήμια εξαρτάται το πώς θα απαντήσουν στη «νέα κλίμακα» και τις διαμορφούμενες πολιτικές πραγματικότητες.

Το άρθρο της Δρ. Rosa Becker «Τα Ολλανδικά πανεπιστήμια στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας», μας παρέχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε την ιστορική πορεία και τη μετεξέλιξη των Ολλανδικών πανεπιστημίων. Η ιστορική επισκόπηση, που επιχειρεί η συγγραφέας, αναδεικνύει την ισχυροποιούμενη τάση σύνδεσης της ανώτατης εκπαίδευσης με την επαγγελματική κατάρτιση, ενώ παράλληλα εντοπίζει τις πρώτες προσπάθειες εφαρμογής συστημάτων ελέγχου ποιότητας τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά ιδρύματα. Σημαντικές αλλαγές επήλθαν στα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν τα Ολλανδικά πανεπιστήμια λόγω των κοινωνικών - πολιτικών συνθηκών υποχρεώθηκαν να προετοιμάσουν φοιτητές «επαγγελματικά ευέλικτους». Ένα ευέλικτο εκπαιδευτικό σύστημα θεωρήθηκε *conditio sine qua non* για μια κοινωνία που άλλαζε συνεχώς και για ένα περιβάλλον που κυριαρχείτο από τον διεθνή ανταγωνισμό.

Ωστόσο, η συγγραφέας δικαίως εστιάζει την προσοχή της στο νόμο του 1993, δηλαδή στο Νόμο για την Ανώτατη Εκπαίδευση και την Έρευνα, στις αλλαγές που αυτός επέφερε στα πανεπιστήμια αλλά και στις μεταρρυθμιστικές επιλογές της κυβέρνησης που απορρέουν από το νόμο αυτό. Με το νόμο αυτό καθιερώθηκε ένα σύστημα «ελέγχου ποιότητας», με κεντρικές στοχεύσεις:

- την βελτίωση της ποιότητας σπουδών που παρέχονται από τα Ανώτατα Ιδρύματα,
- την ενίσχυση των διαδικασιών απόδοσης λόγου, αλλά και
- την ενίσχυση εκείνων των συνθηκών που συμβάλλουν στον καλύτερο ακαδημαϊκό προσανατολισμό των υποψήφιων φοιτητών.

Κυρίως όμως αυτό που προωθήθηκε ήταν η ουσιαστική συνεργασία μεταξύ Πανεπιστημίων και Ιδρυμάτων Ανώτατης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Και οι δύο αυτοί τομείς οφείλουν πλέον να προσανατολίζονται προς το επάγγελμα και τη βελτίωση των σχέσεων τους με την αγορά εργασίας. Αυτό σύμφωνα με το Σχέδιο του 1998 για την Ανώτατη Εκπαίδευση και την Έρευνα, οφείλει να επιτυγχάνεται μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων κατάρτισης.

Η ευσύνοπτη, στοιχειοθετημένη και οπωσδήποτε εξαιρετικά ενδιαφέρουσα προσέγγιση της Rosa Becker στην ολλανδική πανεπιστημιακή πολιτική καταλήγει σε μια επισήμανση που θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως αφετηρία ευρύτερου διαλόγου σχετικά με τις νέες διεθνείς τάσεις στην οργάνωση και λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ανακινώντας λοιπόν έναν δημοφιλή διαφορικό διαμοιρασμό (που συχνά τα τελευταία χρόνια έχει αξιοποιηθεί για τη νομιμοποίηση μεταρρυθμίσεων), η συγγραφέας παρατηρεί ότι οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν από την πλευρά της κυβέρνησης να μην είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ακαδημαϊκής ελευθερίας και την «θυσία» κάποιων δημοκρατικών δομών και παραδόσεων διοίκησης, αλλά αυτό έγινε προκειμένου να συνδεθεί στενότερα η ανώτατη εκπαίδευση με την αγορά, να γίνει δηλαδή πιο ευέλικτη.

Στο άρθρο του «Τα Ισπανικά Πανεπιστήμια στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας», ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Granada, Diego Sevilla Merino, παρουσιάζει την εξέλιξη των Ισπανικών πανεπιστημίων από τον μεσαίωνα έως και τις μέρες μας. Η εξέλιξη ή μετεξέλιξη των ισπανικών πανεπιστημίων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μετεξέλιξη της ίδιας της Ισπανικής Κοινωνίας. Μετεξέλιξη η οποία δεν επήλθε ομαλά, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τον Εμφύλιο του 1936 - 39

και το καθεστώς του Φράνκο που ακολούθησε μέχρι και το θάνατό του, το 1975. Πρώτο σημείο τομής για τα Ισπανικά πανεπιστήμια είναι ο νόμος του 1857 για τη Δημόσια Εκπαίδευση, όπου επιχειρήθηκε η απαγκίστρωση των πανεπιστημίων από την Εκκλησία και η δημιουργία ενός θεσμού που θα διαμόρφωνε ελεύθερους επαγγελματίες και δημοσίους υπαλλήλους. Ο νόμος αυτός θα καταργηθεί μόλις το 1970 από τον Νόμο Πλαίσιο για την Εκπαίδευση, που θεσμοθετεί σημαντικές αλλαγές στη διαχείριση, οργάνωση και λειτουργία των πανεπιστημίων.

Μετά την πτώση του καθεστώτος του Φράνκο δημιουργείται πλέον το σύγχρονο πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται σήμερα τα Ισπανικά πανεπιστήμια. Βασικές συγκεκριμένες συνιστώσες του εν λόγω πλαισίου αποτελούν:

- η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας,
- η οργάνωση του κράτους σε αυτόνομες περιφέρειες,
- η ανάπτυξη της οικονομίας,
- η άμβλυνση των κοινωνικών διακρίσεων, και
- η δημιουργία του Κράτους Πρόνοιας.

Το 1983 ψηφίζεται ο Νόμος της Πανεπιστημιακής Μεταρρύθμισης με τον οποίο αυξάνονται οι σπουδαστές, η αυτονομία και η δημοκρατική συμμετοχή στη διαχείριση των πανεπιστημίων, η χρηματοδότηση και το επίπεδο της έρευνας και οι νέες τεχνολογίες της πληροφόρησης και της επικοινωνίας. Αν και αναγνωρίζει τη σημασία της θεσμικής αυτής καινοτομίας, ο Diego Sevilla Merino χαρτογραφεί τεκμηριωμένα τα κυριότερα προβλήματα που εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τα Ισπανικά Πανεπιστήμια. Κυρίως θίγει το ζέον (διεθνώς) πρόβλημα της χρηματοδότησης, που υποχρεώνει τα Πανεπιστήμια να αναζητήσουν νέους τρόπους και σύγχρονες μεθόδους προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, στρεφόμενα καθοριστικά προς την Αγορά.

Στη δική του μελέτη για το «Ελληνικό Πανεπιστήμιο απέναντι στις προκλήσεις της ύστερης νεωτερικότητας» ο Δημήτρης Ματθαίου ανατρέχει στη γενέθλια εποχή του Ελληνικού πανεπιστημίου αναζητώντας στην παράδοση τις απαρχές του ιδεολογικού προσανατολισμού και της θεσμικής συγκρότησής

του, που για δεκαετίες αποτέλεσαν το σύστημα αναφοράς του μεταρρυθμιστικού λόγου. Με τρόπο διεισδυτικό εντοπίζει τη συμβολή του Πανεπιστημίου στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας από στοιχεία συχνά ετερόκλητα –την αρχαιοελληνική κληρονομιά και το βυζαντινό κλέος που άφησε η κιβωτός της ορθοδοξίας–, τις συνθήκες έντονης αντιπαλότητας ανάμεσα στους θαυμαστές του Δυτικού Διαφωτισμού και στους θεματοφύλακες της αντιδυτικής μνήμης της ύστερης βυζαντινής περιόδου· στην παραγωγή του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτεί η εκ βάθρων συγκρότηση των θεμελιωδών θεσμών του κράτους και της κοινωνίας· στην οραματική απελευθέρωση του αλύτρωτου ελληνισμού και στην εθνική του ολοκλήρωση, πράγμα το οποίο, όπως σημειώνει, καθιστά έντονο το ιδεολογικό στοιχείο στον πνευματικό χαρακτήρα του πανεπιστημίου και «επιβάλλει» τη στράτευσή του στην υπόθεση της εθνικής πνευματικής ολοκλήρωσης. Παράλληλα, ο συγγραφέας εστιάζει στο ζήτημα της διεκδίκησης εκ μέρους του Πανεπιστημίου της πρωτοκαθεδρίας απέναντι σε λόγιους και θρησκευτικές ηγεσίες, γεγονός που το οδηγεί σε αναζήτηση πολιτικών ερεισμάτων και συμμαχιών, άρα και στην ευθεία εμπλοκή του με το πολιτικό γίνεσθαι, εμπλοκή την οποία επιτείνει η παρεμβατική πολιτική του ίδιου του κράτους στη ζωή του Πανεπιστημίου. Εντοπίζει επίσης τις εγγενείς δυσλειτουργίες που συνδέονται με την ανυπαρξία πανεπιστημιακής παράδοσης –σε αντίθεση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης–, με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των πρώτων φοιτητών και διδασκόντων, με τη ρευστότητα της πολιτικής ζωής και την αβεβαιότητα της ακαδημαϊκής ιδιότητας, που ευνοούν τα αυταρχικά, ιεραρχικά σχήματα διοίκησης στο εσωτερικό του Πανεπιστημίου και με τη διαπλοκή / συναλλαγή με την πολιτική ηγεσία.

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά συνοδεύουν το Ελληνικό Πανεπιστήμιο και μέσα στον 20^ο αιώνα και εμποδίζουν τον εκσυγχρονισμό του, παρά τις προσπάθειες εκδημοκρατισμού και φιλελευθεροποίησης που κατά καιρούς καταβλήθηκαν. Μόνο το 1982, και με δεδομένη την εδραίωση της πολιτικής όμαλότητας στη χώρα, οι προσπάθειες αυτές θα στεφθούν τελικά με επιτυχία.

Εντούτοις, παρατηρεί ο συγγραφέας, τα σημαντικά βήματα που γίνονται είναι βιαστικά, εκφράζουν τη συσσωρευμένη δυσφορία δυνάμεων που έμειναν για χρόνια στο περιθώριο, φέρουν τη σφραγίδα της κρατικής παρεμβατικής παράδοσης και οδηγούν σε θεσμούς που αποδεικνύονται συχνά στην πράξη δυσλειτουργικοί. Το κυριότερο, οι μεταρρυθμίσεις έρχονται καθυστερημένες, τη στιγμή που ο προβληματισμός για το ρόλο και τη λειτουργία του Πανεπιστημίου έχει αρχίσει να διαφοροποιείται διεθνώς. Νέα ζητήματα, όπως οι σχέσεις του Πανεπιστημίου με το κράτος και την αγορά, η αξιολόγηση της ποιότητας του ακαδημαϊκού έργου, ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων σπουδών, η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών, η ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών, προβάλλουν πλέον επιτακτικά και αναζητούν λύση, την ίδια στιγμή που το Πανεπιστήμιο αμφιταλαντεύεται και η πολιτεία δεν φαίνεται διατεθειμένη να αναλάβει το πολιτικό κόστος του απαιτούμενου μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος. Έτσι η κυοφορία του νέου παρατείνεται με κίνδυνο η κατάσταση να κακοφορμίζει. Όπως σημειώνει ο Δ. Ματθαίου κλείνοντας το κεφάλαιο, «το αποτέλεσμα, σε κάθε περίπτωση, θα εξαρτηθεί από τη βούληση και την ικανότητα όλων των εμπλεκομένων μερών να μερών να αποβάλουν τη ραστώνη του εφησυχασμού και της αναβλητικότητας να αναγνωρίσουν τις πραγματικές διαστάσεις του εγχειρήματος να επεξεργαστούν και να διαπραγματευθούν τις απαιτούμενες παρεμβάσεις και επαναδιατάξεις αρμοδιοτήτων και ρόλων και να προχωρήσουν με αποφασιστικότητα στη λήψη και εφαρμογή όλων των ενδεκνόμενων μέτρων».

Στο άρθρο του με τίτλο «Ατραποί και αντιφάσεις του Πορτογαλικού Πανεπιστημίου: Συγκεντρωτισμός, αυτονομία και νεοφιλελευθερισμός», ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Coímbra, Luis Reis Torgal, διερευνά την εξέλιξη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Πορτογαλία. Η Πορτογαλία δεν είχε παράδοση πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και αυτό δημιούργησε πολλά προβλήματα στην ανάπτυξή της. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Πορτογαλία υπάρχει μόλις ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα, ενώ την ίδια εποχή λαμβάνει χώρα μια

σοβαρή διαμάχη γύρω από το θεσμό του Πανεπιστημίου. Η πρώτη σημαντική αλλαγή έρχεται την εποχή της Πρώτης Δημοκρατίας (1910-26) με την ίδρυση δύο νέων πανεπιστημίων το 1911. Τα τρία πλέον πανεπιστήμια διατηρούν τον ομφάλιο λώρο με το κράτος, παρότι αγωνίζονται για την αυτονομία τους. Το τέταρτο ιδρύεται την εποχή της Στρατιωτικής Δικτατορίας (1926-32) και μέχρι το 1973, όταν και ιδρύονται κάποια νέα, δεν παρουσιάζεται καμία ουσιαστική αλλαγή. Η σύγχρονη εποχή για τη χώρα και κατ' επέκταση για τα πανεπιστήμια ξεκινά, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, από την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας το 1974. Η εξέλιξη στην Ανώτατη Εκπαίδευση στην Πορτογαλία διέρχεται λοιπόν μέσα κυρίως από τα συνταγματικά κείμενα και όχι τόσο από τις εκάστοτε νομοθετικές πράξεις.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η πορτογαλική Ανώτατη Εκπαίδευση είναι η τρομακτική αύξηση του αριθμού των σπουδαστών, που προήλθε από τις διατυπώσεις των συνταγματικών κειμένων, τα οποία δεν συνοδεύονταν από νομοθετήματα για τον έλεγχο της ροής προς την ανώτατη εκπαίδευση. Μεγάλο πρόβλημα συνιστά και η δυνατότητα που παρέχεται στους καθηγητές των δημόσιων πανεπιστημίων να διδάσκουν επίσης και σε ένα ή περισσότερα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Παράλληλα υπάρχει ασάφεια στη σχέση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ανώτατης εκπαίδευσης καθώς και μεταξύ πανεπιστημίων και πολυτεχνικών σχολών. Φυσικά, δεν θα μπορούσαν να εξαιρεθούν τα πορτογαλικά πανεπιστήμια από το πρόβλημα της χρηματοδότησης. Εδώ βέβαια πρέπει να επισημανθεί (πάντα κατά τον συγγραφέα), ότι η επιχειρούμενη συστηματική και τυποποιημένη αξιολόγηση φαίνεται να συμβάλλει σε μια σημαντική αύξηση των επενδύσεων στην επιστημονική έρευνα.

Τελικά, παρ' όλα τα προβλήματα, παρατηρείται μία σταδιακή ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης στην Πορτογαλία όμως, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο συγγραφέας, δεν είναι σαφές αν αυτό που επιχειρείται θα οδηγήσει στον «εκδημοκρατισμό» ή στην «μαζικοποίηση» της εκπαίδευσης. Το άλλοτε κατασκευασμένο και άλλοτε εμπράγματο δίλημμα «ποιότητα» ή «ποσότητα», δείχνει

να αποκτά και στην πορτογαλική περίπτωση τα αμλέτεια χαρακτηριστικά του.

Η Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του New Hampshire, Susan Douglas Franzosa στη μελέτη της με τίτλο «Αυτονομία και απόδοση λόγου στην αμερικανική ανώτατη εκπαίδευση: μια επαναδιαπραγμάτευση των κεκτημένων», αναφέρεται αφετηριακά στη σύσταση των πρώτων αμερικανικών Ανώτατων Ιδρυμάτων και την αξιοσημείωτη ταχύτητα επέκτασης του ανώτατου εκπαιδευτικού συστήματος. Το δημόσιο πανεπιστήμιο στις ΗΠΑ, αντίθετα με τα καταγωγικά του πρότυπα, παρείχε πρόσβαση σε όλους. Τόσο τα κολέγια όσο και τα πανεπιστήμια απολάμβαναν εξ αρχής το προνόμιο της αυτονομίας και της αυτοδιοίκησης.

Στη συνέχεια και μετά από μια απαραίτητη αναφορά στην αμερικανική μετά-δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η συγγραφέας εισέρχεται στην καρδιά της προβληματικής που αναγγέλλει ήδη από τον τίτλο. Στη διάρκεια της διακυβέρνησης των ΗΠΑ από τους ρεπουμπλικάνους Reagan και Bush, το εκπαιδευτικό σύστημα καταγγέλλθηκε συχνά για έλλειψη απόδοσης λόγου. Ανταπαντώντας οι διοικήσεις των ιδρυμάτων έδειξαν την προτίμησή τους σε λιγότερο διαφοροποιημένα προγράμματα προπτυχιακών σπουδών, σε νέες μορφές αξιολόγησης αλλά και σε μια σειρά άλλων στρατηγικών. Ειδικά σε ό,τι αφορά το ζήτημα της αυτονομίας, η συγγραφέας εύστοχα επισημαίνει ότι η σχετική ισχυρή παράδοση στις ΗΠΑ δεν απέτρεψε την καταλυτική επίδραση των επαγγελματικών προσδοκιών στις δομές της αυτοδιοίκησης των Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης. Και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς όταν, τη στιγμή που μια αυτοδιοικητική παράδοση αιώνων τίθεται υπό συνολική αναδιαπραγμάτευση, νέες τάσεις νομιμοποιούν τις εξελίξεις και δίνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο στους όρους της ίδιας της, περί της ο λόγος, αναδιαπραγμάτευσης: *η πιστοποίηση αναδεικνύεται σε δελεαστικό μέσο προσέλκυσης φοιτητών και ο ανταγωνισμός μεταξύ των ιδρυμάτων για την προσέλκυση φοιτητών ευνοεί την ανάδυση μιας νέας κουλτούρας απόδοσης λόγου.*

Ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Yamaguchi, Yuri Ishii, στο άρθρο του «Η επιβίωση των πιο φορμαρισμένων: τα Ιαπωνικά

πανεπιστήμια σε αποφασιστική καμπή», αντιμετωπίζει την ιστορική πορεία των Ιαπωνικών πανεπιστημίων ως «την ιστορία ενός διλήμματος ανάμεσα στα εισαγόμενα ξένα συστήματα και στην παράδοση» της Ιαπωνικής εκπαίδευσης, εν όψει του εκσυγχρονισμού της χώρας. Ξεκινώντας από την εποχή της μεταρρύθμισης Meiji (1868) που στόχευε να μετασχηματίσει τη φεουδαρχική Ιαπωνία σε σύγχρονο «εθνικό κράτος», ο συγγραφέας περιγράφει τη διαμόρφωση του Ιαπωνικού πανεπιστημίου ανάμεσα στο Γαλλικό και στο Γερμανικό μοντέλο, έως τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Στη συνέχεια αναφέρεται στις μεταβολές που προκάλεσε στα εκπαιδευτικά πράγματα της Ιαπωνίας η ήττα στον Πόλεμο και η επιβολή του Αμερικανικού μοντέλου στην ανώτατη εκπαίδευση.

Η μετεμφύτευση του Αμερικανικού μοντέλου, του ξένου προς την Ιαπωνική παράδοση χαρακτήρα των σπουδών και του εισαγόμενου συστήματος πιστοποίησης των πανεπιστημίων και η ιεράρχηση των ιδρυμάτων (πανεπιστημίων και κολεγίων), προκάλεσε, σύμφωνα με το συγγραφέα, αντιδράσεις, που είχαν ως συνέπεια την υπονόμευση του συστήματος και οδήγησε, μέσα από οδυνηρές διαδικασίες σε αλλαγές στα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Ιδιαίτερη σημασία για τις αλλαγές στο πανεπιστήμιο φαίνεται να είχε, σύμφωνα με τον Ishii η κατάρρευση της Ιαπωνικής «οικονομικής φούσκας» στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αλλά και οι αλλαγές που είχαν συντελεστεί στην Ιαπωνική κοινωνία.

Η σημερινή προσπάθεια εστιάζεται στο να μπορέσουν τα Ιαπωνικά πανεπιστήμια να εγγυηθούν σπουδές υψηλού επιπέδου μέσα από παρεμβάσεις που αποσκοπούν (α) στη διαφοροποίηση των πανεπιστημίων σε συνάρτηση με το είδος και τα επίπεδα σπουδών που προσφέρουν και τη δυνατότητά τους να υλοποιούν ερευνητικά προγράμματα, (β) στη δυνατότητα των πανεπιστημίων να αυτό-αξιολογούνται με στόχο την ποιοτική τους βελτίωση, (γ) στην αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών με αιχμή του δόρατος τις «ελευθέριες σπουδές», η ποσότητα και η ποιότητα των οποίων αποτέλεσε επί μακρόν σημείο τριβής για την ακαδημαϊκή κοινότητα και (δ) στην υιοθέτηση περισσότερο

μαθητοκεντρικών προσεγγίσεων στην ακαδημαϊκή διδασκαλία.

Όμως, παρατηρεί, ακόμα και μετά την εισαγωγή της «κουλτούρας του ανταγωνισμού» και την ενθάρρυνση της αυτοβελτίωσης «οι αρχές είναι εκείνες που έχουν την πρωτοβουλία και καθοδηγούν τη μεταρρυθμιστική διαδικασία», με όλα τα επακόλουθα της, εκ των άνω, επιβαλλόμενης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Στο τρίτο μέρος του τόμου («Το Πανεπιστήμιο σε μεταλλαγή»), ο Δ. Ματθαίου επιχειρεί τον έλεγχο των υποθέσεων που διατυπώθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους και αφορούν τη μεταλλαγή του πανεπιστημίου στο πλαίσιο των σύγχρονων συνθηκών, προχωρώντας στην προσεκτική συνθετική αποτίμηση των οκτώ περιπτώσεων που αναπτύχθηκαν στις ισάριθμες μελέτες του δευτέρου μέρους. Συμπεραίνει ότι στη σημερινή συγκυρία επαληθεύεται η υπόθεση ότι στο περιβάλλον του πανεπιστημίου συμβαίνουν σημαντικές αλλαγές που οφείλονται στους παράγοντες που εξετάστηκαν στο 2^ο κεφάλαιο του πρώτου μέρους και διαπιστώνει ότι σε πολλές χώρες διατυπώνονται προτάσεις που αφορούν τον «εξορθολογισμό» της λειτουργίας του πανεπιστημίου με την υιοθέτηση της επιχειρηματικής και της διαχειριστικής κουλτούρας, σε μια κατεύθυνση «απορύθμισης της πανεπιστημιακής αγοράς». Ταυτόχρονα, επισημαίνει ότι οι προτάσεις αυτές, που προκαλούν τον παραδοσιακό ρόλο του πανεπιστημίου, περιέχουν σημαντικές αντιφάσεις και σχηματοποιούνται διαφορετικά σε κάθε χώρα.

Ένα από τα πλέον «πολύτιμα» τμήματα του συλλογικού τόμου που επιμελείται ο Δημήτρης Ματθαίου, είναι το τέταρτο και τελευταίο μέρος (σσ. 393-458). Σε τρία παραρτήματα ταξινομούνται σημαντικά (ενίοτε και εμβληματικά) κείμενα κοινοτικής και ελληνικής πολιτικής για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα δημοσιεύονται κείμενα που αφορούν αντίστοιχα:

- στη *διαμόρφωση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου στην Ανώτατη Εκπαίδευση* (μεταξύ άλλων η Magna Charta των Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, η Διακήρυξη της Bologna και της Σορβόνης, η Κοινή Δήλωση των Ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας

στην Πράγα, τη Συμφωνία των 300 Ευρωπαϊκών Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Σαλαμάνκα για τη «Διαμόρφωση του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης κ.λπ.),

- στην *κοινοτική πολιτική για την τριτοβάθμια εκπαίδευση* (μεταξύ άλλων κρίσιμα αποσπάσματα της Λευκής Βίβλου για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση, τα άρθρα 149 και 150 του τρίτου μέρους της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που αφορούν στην παιδεία, την επαγγελματική εκπαίδευση και τη νεολαία, την απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου της δράσης SOCRATES, κ. ά),

- στην *ελληνική εκπαιδευτική πολιτική για την Ανώτατη Εκπαίδευση* (μεταξύ άλλων την έκθεση των εμπειρογνώμόνων του ΟΟΣΑ του 1996, την εισηγητική έκθεση για την ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, την πρόταση διαλόγου για τη θεσμοθέτηση του «Εθνικού Συστήματος Αξιολόγησης της Ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης», την εισηγητική έκθεση και το σχέδιο νόμου για την «Διάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης και ρύθμιση θεμάτων του τεχνολογικού τομέα αυτής», Ανωτατοποίηση των ΤΕΙ, Ν. 2916/ 2001).

Το Τέταρτο Μέρος του βιβλίου διευκολύνει τον ερευνητή που κινείται στα πεδία της πανεπιστημιακής πολιτικής, της εκπαιδευτικής πολιτικής, της συγκριτικής εκπαίδευσης αλλά και της κοινωνιολογίας και της πολιτικής επιστήμης να έρθει σε επαφή με ένα πρωτογενές υλικό, του οποίου η επάρκεια αλλά και η σημασία

- παρέχει τον απαραίτητο πληροφοριακό πλουραλισμό (μέσω των πολλαπλών πρωτογενών πηγών αναπαράστασης της πληροφορίας)

- επιτρέπει την χαρτογράφηση ενός, υπό μετασχηματισμό, πεδίου πολιτικής (policy domain), και

- αναδεικνύει τους όρους της σχέσης ανάμεσα στους Λόγους (και στην Τάξη αυτών), τα νεόδημη Καθεστώτα Αληθείας στην ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική και στις (όχι σπάνια προοικονομειθείσες) δράσεις.

Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθεί κανείς ότι το Τέταρτο Μέρος του βιβλίου «Το Πανεπιστήμιο στην Ύστερη

Νεωτερικότητα» εγκαινιάζει με νέους όρους ένα πεδίο έρευνας, ενόσω (ξανα)δίνει την απαραίτητη έμφαση σε μια μεθοδολογική αρχή και μέσω αυτής σε μια ολόκληρη ερευνητική κουλτούρα, την οποία συχνά τείνουμε να ξεχνάμε στην Ελλάδα: *την ανάγκη στροφής στο ίδιο το πεδίο και συνακόλουθα εστίασης στο πρωτογενές υλικό.*

Καταληκτικά: Ο συλλογικός τόμος για το «Πανεπιστήμιο στην Ύστερη Νεωτερικότητα», τον οποίο επιμελείται ο Δημήτρης Ματθαίου, αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική συμβολή στο διάλογο για την πανεπιστημιακή πολιτική και μεταρρύθμιση. Έναν διάλογο που επιτυγχάνει να εδραιώσει συγκεκριμένα, τοποθετώντας τον στις πραγματικές του διαστάσεις και αναδεικνύοντας κρίσιμες αλλά και ερμηνεύσιμες συγκλίσεις και αποκλίσεις στα διάφορα «εθνικά περιβάλλοντα». Η ιστορικο-συγκριτική προσέγγιση, η έμφαση στο πρωτογενές υλικό και η εμπράγματη συγκεμενοποίηση των θεμάτων που ανακινούνται καθιστούν το, περί ου ο λόγος, βιβλίο διεισδυτικό και ενδιαφέρον.